

Педагогічні умови формування етнопедагогічної культури в майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі диригентсько-хорового навчання

Автор спирається на наукову позицію щодо доцільності залучення студентства під час навчального процесу до практичної хормейстерської діяльності під час проходження педагогічної практики в загальноосвітніх школах. Розкрито ментальну близькість українства до співочої діяльності як колективний цілісний інтелектуально-аксіологічний ідентифікуючий феномен. Теоретичне обґрунтування педагогічних умов формування етнопедагогічної культури майбутніх учителів музичного мистецтва спирається на взаємодію методів та засобів навчання хоровому диригуванню із засобами етнопедагогічного впливу і на аксіологічне підґрунтя українського музичного фольклору.

Ключові слова: етнопедагогічна культура, майбутній вчитель музичного мистецтва, засоби української етномузичної педагогіки, педагогічні умови, український музичний фольклор, українське національне музичне мистецтво.

Вступ. Формування та розвиток у майбутніх учителів музичного мистецтва етнопедагогічної культури в процесі фахового диригентсько-хорового навчання вимагає розуміння того, яким чином означене навчання зможе інтегрувати у свій зміст аксіологічний базис і методичний інструментарій української етномузичної педагогіки. Стратегічні вектори удосконалення процесу навчання студентів музичних та музично-педагогічних закладів вищої освіти, окреслені в Законі України «Про вищу освіту», піднімають на новий щабель значущість фахового удосконалення сучасних українських педагогів-фахівців, спроможних у складних умовах перманентно змінювати інформаційне, соціальне середовище, фахову і особистісну конкуренції, стверджувати власну інтелектуально-професійну суб'єктність, яка спирається на самореалізацію і самоусвідомлення особистості як активного представника українства [6]. Водночас, доцільність підвищення якості фахової діяльності вчителя музичного мистецтва виводить на новий щабель роль і значення диригентсько-хорового навчання як в загальному обсязі фахової підготовки студентів вищих навчальних закладів музичної та музично-педагогічної освіти, так і у процесі формування у майбутніх фахівців етнопедагогічної культури.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукового доробку у галузі етнопедагогічних досліджень дозволяє всебічно осмислити цю проблематику з точки зору етнопедагогічної культури. Зокрема, Ю. Руденко осмислює українську етнічну педагогіку в контексті основи національного виховання всіх рівнів, що закладає підвалини формування етнопедагогічної культури українства [10]. О. Хоружа висвітлює значущість максимального залучення українського музичного фольклору як провідного засобу формування етнопедагогічної культури у процесі фахового навчання студентів факультетів та інститутів мистецтв [12], [14], [15]. Г.Лозко характеризує народознавчо-етнологічні аспекти цієї проблематики [9]. Основи диригентсько-хорової підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва

¹ Голубицька Надія Олександрівна, Український державний університет імені Михайла Драгоманова, <https://orcid.org/0009-0001-6873-5113>

на засадах культурних цінностей українства була висвітлена у наукових роботах А. Авдієвського, А. Болгарського, А. Козир, Н. Голубицької, М. Колесси, К. Пігрова, О. Хижної, О. Хоружої та ін.

Метою статті є теоретичне обґрунтування й визначення педагогічних умов формування етнопедагогічної культури студентів вищих музичних та музично-педагогічних навчальних закладів.

Виклад основного матеріалу. Формування у майбутніх учителів музичного мистецтва етнопедагогічної культури в процесі диригентсько-хорового навчання вимагає опори навчального процесу на практичну хормейстерську діяльність студентства, зокрема під час проходження педагогічної практики в загальноосвітніх школах. Саме на цьому наполягають професори А. Авдієвський [1] та А. Козир [7]. Зокрема, А. Козир зазначає, що завдання навчальних курсів, які входять до складу диригентсько-хорового навчання студентів, мають «...сприяти формуванню якостей, які забезпечують можливість реалізації професійно-педагогічної діяльності (вокально-хорової, виконавської); готувати майбутніх учителів музики до такого виду дитячої творчості, котра є найбільш важливою (співоча діяльність, яка є ментальною для України) та найбільш поширеною в умовах загальноосвітньої школи; створювати максимально сприятливі умови для підготовки студентів до роботи з хором» [7, 20].

Особливий наголос зроблено дослідницею на ментальній близькості для українців саме співочої діяльності [7, 20], що є вельми важливим для формування у студентів етнопедагогічної культури. С. Гончаренко визначає ментальність народу, нації як «... специфічний спосіб сприйняття і роз'яснення (інтерпретації) нації свого внутрішнього світу й зовнішніх обставин; виробляється від впливом багатовікових культурно-історичних, гео-політичних, природно-історичних та ін. чинників» [5, 276].

На нашу думку, ментальність українців є колективним цілісним інтелектуально-аксіологічним та ідентифікуючим феноменом, який ґрунтується на етнопедагогічній культурі українського народу, втілюючи його цінності та ідеали й транслуючи наступним поколінням певний соціопсихічний код. Отже дослідження проблеми формування етнопедагогічної культури студентів у процесі диригентсько-хорового навчання зачіпає проблему «етнос – особистість» у контексті набуття майбутнім педагогом-музикантом рис української етнічної ментальності під час оволодіння цінностями музично-культурного середовища, заснованими на опорних засобах української етномузичної педагогіки – українському музичному фольклорі і мистецтві.

Ефективність процесу формування етнопедагогічної культури студентів факультетів та інститутів мистецтв обумовлена значною мірою етнопедагогічним наповненням диригентсько-хорового навчання, що включає цінності, виховні ідеали, принципи, а також педагогічний інструментарій – методи й засоби української етномузичної педагогіки.

О. Хоружа визначає українську етномузичну педагогіку таким чином: «...наука, що вивчає досвід українського народу в сфері музично-естетичного виховання в якості сегменту цілісної педагогічної системи, створеної на основі перевірених практикою емпіричних знань, умінь і навичок, сформованої історично паралельно з українським етносом; забезпечує розвиток якостей особистості, притаманних психології українського народу згідно паритету виховних ідеалів, на основі різноманітних жанрів українського музичного фольклору» [13, 51]. Її основними завданнями є «...оволодіння молоддю

змістом музично-педагогічної освіти, який втілює в собі національні цінності; виховання свідомих представників української нації, носіїв і творців національної культури» [13, 51].

Оскільки провідними засобами української етномузичної педагогіки є український музичний фольклор і українське національне мистецтво [4], то специфіка процесу диригентсько-хорового навчання як навчального середовища для формування етнопедагогічної культури майбутніх учителів музичного мистецтва полягає в актуалізації етнопедагогічного потенціалу навчального процесу під час залучення педагогічного репертуару, який складається з вокально-хорових обробок української народної пісенності, вокально-хорових творів А. Авдієвського, М. Леонтовича, М. Лисенка, С. Людкевича, Б. Лятошинського, Л. Ревуцького та ін.

Процес формування етнопедагогічної культури у процесі диригентсько-хорового навчання на основі української етномузичної педагогіки, з одного боку, полягає в тому, щоб навчально-педагогічний репертуар, представлений в курсах «Хорове диригування», «Хоровий клас», «Практикум з хорового диригування», «Хорознавство», «Читання хорових партитур» засновувався на опорних засобах української етномузичної педагогіки – українському музичному фольклорі і українському національному мистецтві. Адже ментальна інтонаційна близькість цих музичних зразків, їх наспівність, зручність для виконання, художність тощо створює найсприятливішу основу для формування пластики диригентського жесту («Хорове диригування»), розвитку співацького голосу і вокально-хорових умінь («Хоровий клас»), формування виконавського артистизму («Практикум з хорового диригування»), поглиблення музично-аналітичних можливостей («Хорознавство»), створення анотацій вокально-хорових творів згідно теорії фольклору) та ін.

З іншого боку, процес формування етнопедагогічної культури у процесі диригентсько-хорового навчання на основі української етномузичної педагогіки полягає у його побудові на підґрунті її ціннісного базису, втіленого у фольклорних музичних творах і зразках українського класичного музичного мистецтва, зокрема на цінностях його духовної культури (цінності-засоби) і на толерантних взаємовідносинах української деонтології (цінності-відносини).

Водночас, педагогічна комунікація процесу диригентсько-хорового навчання, побудована на толерантних взаємовідносинах української етнопедагогічної деонтології, передбачає взаємну повагу між викладачем і студентом, а також всередині студентського колективу і колективу професорсько-викладацького складу. Отже збагачення диригентсько-хорового навчання етнопедагогічним, етномузичним інструментарієм, провідними засобами якого є український музичний фольклор та українське національне мистецтво, опора диригентсько-хорової підготовки на етнопедагогічно-аксіологічний фундамент, закладений в означених засобах, дозволяє окреслити ті провідні орієнтири навчального процесу, які уможливають повноцінне формування етнопедагогічної культури студентів факультетів та інститутів мистецтв.

До таких педагогічних умов можна віднести інтеграцію спеціальних методів і прийомів хорового диригування, а також узгодження керівництва хоровим колективом із засобами етнопедагогічного та етномузичного впливу, що, на нашу думку, складає методичну основу етнопедагогічної культури майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі диригентсько-хорового навчання.

Практичне забезпечення опори диригентсько-хорового навчання на інтеграцію спеціальних методів, засобів і прийомів хорового диригування,

керівництва хоромим колективом із засобами етнопедагогічного, етномузичного впливу може бути здійснено, якщо в основу навчально-педагогічного репертуару усіх навчальних курсів, а саме: «Хорове диригування», «Хоровий клас», «Практикум з хорового диригування», «Читання хорових партитур», «Хорове аранжування», «Методика музичного виховання», «Виробнича педагогічна практика з музики» покласти вокально-хорові обробки українських народних пісень у всьому їх жанровому розмаїтті, закладених в обробках А. Авдієвського, С. Заремби, Е. Козака, П. Козицького, М. Леонтовича, М. Лисенка, Б. Лятошинського, С. Орфєєва, Л. Ревуцького, К. Стеценка., а також українську музичну класику, представлену вокально-хоровими шедеврами Д. Бортнянського, А. Вахняніна, М. Гулака-Артемівського, К. Данькевича, А. Кос-Анатольського, В. Косенка, М. Лисенка, Б. Лятошинського, С. Людкевича та ін.

Застосування означених засобів етномузичної педагогіки дозволяє ознайомити майбутніх хормейстерів, учителів музичного мистецтва із творчістю композиторів, які створили й розвинули українську національну вокально-хорову галузь українського музичного мистецтва, що є необхідним для ефективного формування етнопедагогічної культури. Водночас, найбільш ефективно засвоєння цінностей української етнопедагогічної культури відбувається тоді, коли студенти опрацьовують у процесі диригентсько-хорового навчання вокально-хорові обробки українських народних пісень епічного, ліричного або драматичного родів, а також тоді, коли студенти вивчають українські класичні вокально-хорові шедеври розгорнутої форми.

Прикладами означених шедеврів можуть слугувати такі вокально-хорові зразки українського національного музичного мистецтва, як «Ой, чого ти почорніло» Л. Ревуцького, хорові номери з кантати «Радуйся, ниво неполитая», хорові номери з опер «Тарас Бульба» та «Утоплена» М. Лисенка, з опери С. Гулака-Артемівського «Запорожець за Дунаєм» тощо. Вивчення студентством таких високохудожніх вокально-хорових творів також сприяє засвоєнню системи цінностей та ідеалів української етнопедагогіки, оскільки означені твори є глибоко народними за своїм духом, ідейно-образним змістом, засобами музичної й поетичної виразності.

Складання на основі обох наведених вище засобів української етномузичної педагогіки навчально-педагогічного репертуару для курсів «Читання хорових партитур» і «Хорознавство» дозволяє розширити диригентсько-хоровий, музично-педагогічний і образно-інтонаційний багаж студентів, необхідний для ефективного формування в них етнопедагогічної культури, за рахунок ознайомлення їх як із високохудожніми обробками українського музичного фольклору, так і з авторськими творами українських композиторів-класиків.

Висновки. Розгляд етнопедагогічного, етномузичного, аксіологічно-змістового аспектів процесу диригентсько-хорового навчання, а також етнопедагогічного інструментарію – методів та засобів української етномузичної педагогіки, якими є український музичний фольклор та українське національне музичне мистецтво, дозволив сформулювати наступні педагогічні умови формування етнопедагогічної культури майбутніх учителів музичного мистецтва:

- інтеграція й тісна взаємодія таких груп комплексного педагогічного інструментарію для формування етнопедагогічної культури студентів факультетів та інститутів мистецтв у процесі диригентсько-хорового навчання: методи, засоби

та прийоми навчання хоровому диригуванню і роботи з хоровим колективом, а також засоби етнопедагогічного впливу;

- розбудова навчально-педагогічного репертуару для всіх навчальних курсів, що входять до складу диригентсько-хорового навчання на етномузичному аксіологічному ґрунті, втіленому в українському музичному фольклорі й українській музичній класиці;

- розширення змісту диригентсько-хорового навчання за рахунок привнесення етнопедагогічних та етномузичних елементів, які сприяють системному оволодінню знаннями й уміннями у галузі української етнопедагогіки загалом і української етномузичної педагогіки зокрема, а також засвоєнню системи цінностей української етнопедагогічної культури.

Теоретичне обґрунтування і формулювання педагогічних умов формування етнопедагогічної культури майбутніх учителів музичного мистецтва уможливило подальші наукові розвідки щодо проектування й розроблення методичної моделі формування досліджуваного феномену у процесі диригентсько-хорового навчання.

Література:

1. Авдієвський А.Т. (1991), Проєкт програм з музики середньої загальноосвітньої школи та позакласна робота з музики 1-4 класи. Київ: Освіта. 74 с.
2. Березюк О.С. (2015), Етнопедагогіка: навчально-методичний посібник. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка. 172 с.
3. Боришевський М. Й. (2000), Національна самосвідомість у громадянському становленні особистості. Київ: Беркут. 63 с.
4. Вовк М.В. (2009), Основи української музично-інструментальної педагогіки. Навчальний посібник. Івано-Франківськ: Видавництво «Плай» ЦІТ Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника. 170 с.
5. Гончаренко С.У. (2011), Український педагогічний енциклопедичний словник. Видання друге, доповнене. Рівне: Волинські обереги. 552 с.
6. Закон України «Про вищу освіту» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>
7. Козир А.В. (2011), Диригентсько-хорова підготовка як основа фахового становлення майбутнього вчителя музики». Молодь і ринок. №11 (82). С.19 – 24.
8. Коротеєва В.О. (1994), Науково-педагогічні основи вивчення української народної педагогіки в вузі (в трьох частинах). Частина перша. Миколаїв: Вища школа. 116 с.
9. Лозко Г. (2004), Етнологія України. Київ: Видавництво «Арт-Ек». 306 с.
10. Руденко Ю.Д. (2003), Основи сучасного українського виховання. Київ: Вид-во імені Олени Теліги. 328 с.
11. Соколова В.Ф. (2005), Психологічні особливості розвитку національної самосвідомості студентської молоді засобами української літератури : дисертація кандидата психологічних наук: 19.00.07. Київ. 196 с.
12. Хоружа О.В. (2009), Етнопедагогічне мислення як інструмент удосконалення фахової підготовки майбутнього вчителя музики. Вісник Черкаського університету. Серія Педагогічні науки: Збірник наукових статей. Черкаси: Черкаський національний університет імені Б. Хмельницького. С. 78-81.
13. Хоружа О.В. (2010), Методичні засади формування етнопедагогічного мислення майбутнього вчителя музики: дисертація кандидата педагогічних наук: 13.00.02. Київ. 251 с.
14. Хоружа О.В. (2008), Сутність етнопедагогічного мислення майбутнього вчителя музики в контексті мистецької освіти. Педагогіка і психологія професійної освіти: Науково-методичний журнал №5. Львів: Національний університет «Львівська політехніка». С. 147-156.
15. Хоружа О.В. (2008), Українська музична етнічна педагогіка та її роль у становленні і формуванні музичної освіти України. Історія, теорія та практика музично-естетичного виховання: Збірник матеріалів Другого всеукраїнського науково-практичного семінару студентів, аспірантів, молодих вчених (10-11 квітня 2008 р.). Дрогобич: Посвіт. С. 6-15.

HOLUBYTSKA Nadiia**Pedagogical conditions for the formation of ethno-pedagogical culture of future teachers of music arts within the process of conducting and choral education.**

In the article, the author theoretically substantiates and specifies the pedagogical conditions favorable for the formation of ethno-pedagogical culture in the process of conducting and choral training of future music teachers. It also relies on the scientific position regarding the feasibility of involving students during the educational process in practical choirmaster activities while passing pedagogical practice in secondary schools. The article reveals the mental closeness of Ukrainians to singing activity, outlining the mentality of Ukrainians as a collective, integral, intellectual, and axiological identifying phenomenon. The effectiveness of the pedagogical conditions for the formation of the ethnopedagogical culture of the students of the faculties of arts is considered in the context of the conditioning of the ethnopedagogical axiological and substantive filling of the process of conducting and choral training, as well as the prevalence of the leading tools of Ukrainian ethnomusical pedagogy in the pedagogical toolkit. The theoretical substantiation of the pedagogical conditions for the formation of the ethnopedagogical culture of future music teachers is based on the interaction of methods and means of teaching choral conducting with the means of ethnopedagogical influence and on the ethnomusicological axiological basis of Ukrainian musical folklore and Ukrainian musical classics.

Keywords: ethnopedagogical culture, future teacher of musical art, means of Ukrainian ethnomusical pedagogy, pedagogical conditions, Ukrainian musical folklore, Ukrainian national musical art.

References:

1. Avdievskiy A.T. (1991), Project of programs in music of the secondary comprehensive school and extracurricular work in music grades 1-4. Kyiv: Education. 74 p.
2. Berezyuk O.S. (2015), Ethnopedagogy: educational and methodological manual. Zhytomyr: Publication of ZhDU named after I. Franko. 172 p.
3. Borishevskiy M.Y. (2000), National self-awareness in the civic formation of the individual. Kyiv: Berkut. 63 p.
4. Vovk M.V. (2009), Fundamentals of Ukrainian musical-instrumental pedagogy. Tutorial. Ivano-Frankivsk: "Play" Publishing House of CIT of Vasyl Stefanyk Prykarpattia National University. 170 p.
5. Honcharenko S.U. (2011), Ukrainian pedagogical encyclopedic dictionary. The second edition, supplemented. Rivne: Volyn charms. 552 p.
6. Law of Ukraine "On Higher Education" URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>
7. Kozyr A.V. (2011), Conductor and choral training as a basis for the professional development of the future music teacher". Youth and the market. #11 (82). pp. 19 - 24.
8. Koroteeva V.O. (1994), Scientific and pedagogical foundations of the study of Ukrainian folk pedagogy at a university (in three parts). Part one. Mykolaiv: Higher School. 116 p.
9. Lozko G. (2004), Ethnology of Ukraine. Kyiv: Art-Ek Publishing House. 306 p.
10. Rudenko Yu.D. (2003), Basics of modern Ukrainian education. Kyiv: Olena Teliga Publishing House. 328 p.
11. Sokolova V.F. (2005), Psychological features of the development of national self-awareness of student youth by means of Ukrainian literature: dissertation of a candidate of psychological sciences: 19.00.07. Kyiv. 196 p.
12. Khoruzha O.V. (2009), Ethno-pedagogical thinking as a tool for improving professional training of future music teachers. Herald of Cherkasy University. Pedagogical sciences series: Collection of scientific articles. Cherkasy: Cherkasy National University named after B. Khmelnytskyi. pp. 78-81.
13. Khoruzha O.V. (2010), Methodological principles of the formation of ethnopedagogical thinking of the future music teacher: thesis of the candidate of pedagogical sciences: 13.00.02. Kyiv. 251 p.
14. Khoruzha O.V. (2008), The essence of the ethnopedagogical thinking of the future music teacher in the context of art education. Pedagogy and psychology of professional education: Scientific and methodological journal No. 5. Lviv: Lviv Polytechnic National University. P. 147-156.
15. Khoruzha O.V. (2008), Ukrainian musical ethnic pedagogy and its role in the establishment and formation of music education in Ukraine. History, theory and practice of musical and aesthetic education: Collection of materials of the Second All-Ukrainian scientific and practical seminar of students, graduate students, young scientists (April 10-11, 2008). Drohobych: Enlightenment. P. 6-15.